

Душан Ситојковић

ПЕСНИШТВО ДРУГЕ ВРСТЕ

Даница Вукићевић, *Лук и сирела*,
Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2006.
Прелазак у једну другу врсту,
Просвета, Београд, 2007.

Даница Вукићевић је до сада објавила пет песничких збирки: *Хоћел на већу* (1992), *Када сам чула гласове* (1995), *Шаманка* (2001), *Лук и сирела* (2006) и *Прелазак у једну другу врсту* (2007) и две књиге кратких проза: *На њлажама* (1998) и *Животи је горила* (2000). Подједнако је занимљива и талентована и као песник и као прозаик. У чему је особеност и вредност њене лирике покушаћемо да покажемо пишући о два последњим поетским збиркама.

Нећемо околишати. Наслов књиге објављене у београдској „Просвети” експлицитно указује да се у другу врсту (лирску) прешло. Послужили смо се, уз малу модификацију, њиме да бисмо насловили наш текст о песникињи. Како је извршено то *прелажење*? Да ли неко приметио да је песниковане Данице Вукићевић већ од прве њене збирке било оно које ишло *уз нос* актуалној српској поезији, пливало *мимо* њене основне (постоји ли то чудо?) струје? Како се то *померање* врши? Не сме се ова поезија прогласити (макар не само таквом) за феминистичку? Износим – критика то мора учинити, треба да се клони скривалица – одмах вредносни суд: Пред нама је особена, добра,

остварена, *бијина* лирика. Оно што, природно, следи је доказни поступак.

Свака песма Данице Вукићевић поседује лирску густину. Максимално је концентрована, *збијена*, ослобођена свега што би, чак и условно, могло „пратећим” елементима певаног да се назове. Као да се иза сваке њене песме крију неколике, не сасвим поништене, палимпсестно, у одблесцима, присутне, песме којих је она суштинска, амалгамисана, сублимација. Стога, њену песму заправо треба *огдогити*: морају се ишчитати сви њени годоци. Понекад је, и не ретко, важније оно што је скривено у песминој малој кутији, поунутрашњено у песми, само њено срце које непрекидно зрачи лирском светлошћу.

У двема последњим песникињиним збиркама нема циклусне организације (прва има педесет две, а друга педесет једну песму), те оне делују као два „крила” једног, фрагментизованог, лирског романа. Песме нису налик на стрелу, већ на сам фијук њена лета. Поседују специфичну лирску *брзину* (откривамо је и тако што уочавамо да се поједине песничке слике дробе, улећу и буквално у друге, симбиотички срастају с њима). Погађају, богме! Рањавају! Нипошто се не могу, неравнодушне, примати равнодушно. Читање ових муњевитих лирских снимака права је *су-коб*.

Готово све песме су кратке. Ретке су оне које имају наслов. Оне које га носе, тиме повлашћене, упућују већ њиме одређене „сигнале” читаоцима. Дајемо њихов списак. У првој од проучаваних збирки (да ли је случајно што је насловљених песама подједнако у обе) то су: „Љуљање”, „Песма за мога мужа”, „Ускрс у том граду”, „Ти људи”, „Новица Здравковић was here”, „8. март”, „Лук и стрела” и „Мртви”, а у другој: „Ексклузивно није универзално”, „За онај наук обавезно је...”, „Јер тамо је било светло”, „Тајна”, „Сат у шуми”, „Мачке у Риму”, „Дванаести јуни” и „Уздизање језика”.

Задржимо се најпре на првој проучаваној збирци. Њен наслов, семантички антиподан, *Лук и лира*, преузет је, никако случајно, од Хуана Октавија Пренса. Његова чувена есејистичка књига управо је тако насловљена. Песникиња асоцијативно указује на есејистичку димензију својих песама. Постоје, не треба сумњати у то, есејизми различитог типа. Есејизам лирике наше песникиње далеки је ехо оног за којим посеже велики пољски песник Тадеуш Ружевич. Нимало случајно, он је један од „јунака” прве песме збирке *Лук и лира*. Њен први стих је: *Била сам у пољској амбасади*. Место дешавања: пољска амбасада. Спомињање Пољске призива њене најзнаменитије модерне писце: Гомбровича, Шулца, Милоша, Ружевича, Шимборску..., али и апсурдност присутну у чувеној драми *Краљ Иби* Алфреда Жарија, али и *поље*. Радња: глумац чита Ружевича. Лица: песничко ја; жена са косим обрвама и брилијантским прстењем; списатељица са вучјим очима и би-

серним прстењем; грамзиви гости; *као за суђење, доиџеран*, издавач; амбасадор; трудница (леп људски пакет-аранжман, упечатљиви детаљи). Ако би се, и сасвим мало, заошијали односи међу њима, добили бисмо прави мини-роман, на длану. Поента: *Он је осџао у Пољској, џамо./ Болесџан. Незгодан*. Кључно у песми је отуђење које постоји између оних који, не слушајући, присуствују књижевној вечери и одсутног песника, болесног и *незгодно̄* (други придев је одредница која показује да је сваки прави „сусрет” између њега и оних ка којима су хитнуте његове песме суштински неоставарив). Песма открива структуру, модел песме Данице Вукићевић. И остале њене песме, уз разумљива *искошавања*, нуде нам нешто слично. Опишимо их. Помоћне речи престају то да буду. Заменице, упућивачке речи, постају сама кичма лирских остварења. Наводимо неколике: *џако; овде; џамо; џада; одавде; џо*. Такође и предлоге: *иза; око*. Такође и узвике и онома-топеје: *о; ох; вај; хвуи*. Песникиња има посебну стратегију песничких субјеката. Поред Ја, то су и: Она, Он, Они, Оне, Ми. Уз Ја, доминација трећег лица је сасвим очигледна. Еда бисмо видели како изгледа „типична” песма наше ауторке, наводимо ону без наслова са девете стране збирке:

*Полумрак
Моје је село
жиџно џоље са гаврановима
Поље је
Певам
Идући кроз џолумрак
Придржавам клобук сукње
Режем злаџо,
Усџајем џред зору,
Само – мало – џрилеџнем, џре
Пуџкеџања сванућа
Танки нокаџи, сџагне месеци
Бундеве нарасџу
Крошње џочињу да звоне*

Понудимо мини-анализу. Сви „цитати” Данице Вукићевић на специфичан начин су „упушкани”. Последњи стих је далеки „ехо” Васка Попе. *Жиџно џоље са гаврановима* асоцијација је на Ван Гога. *Пуџкеџање сванућа* експресионистичка је слика. *Танки нокаџи*, само запетом одвојен од месеца који *сџада*, ублажен је „одазив” на Ходисову катаклизму у песми „Смак света” изазвану обичним кијањем. Испод ове, као и готово свих песама и ове и наредне збирке Данице Вукићевић, открива се, скривена, Силвија Плат. Песме наше ауторке прави су

лирски диспут са песмама трагичне америчке песникиње која је постала парадигматичном песникињом века који је прохујао. И у овој, као и многим другим песмама, српска песникиња их боји сребром или златом. Њени стихови су стихови који злате. Овде *реже златио*. Откривамо, у другим песмама, и: *џрашину, неоџровну, златину*, као и синтагму *од златиноџ џеретиа*, и то, свакако, када је о злату реч, није све. Њене песме пуне су набрајања. У питању није *обична* кумулација. Она може бити градивна и онеобичена у исти мах: *Пада мрак, киша мрака, снеџ мрака; Не моџу више:/ Обузетиа Несавладивом/ Срећом – Узбуђењем –/ Усхићењем – Очајањем –/ жудњом...* Може бити и „огледалска”: *Истио џужна, џужна истио; Саџ је оџкуцавао / Саџе. Саџи су се/ Оџкуцавали...* На другом полу налазимо изостављање речи, елиптичност. Доминантне речи-теме су: *месец* и *свеџлосџ*, али и прилог *џихо*. Уз тихост иде и *бреџиање комџуџера*. Када је о реакцији на доживљено реч, присутна је „двополност”: радост увек прати бол, и обрнуто. Опевајући атмосферу, песникиња бежи од типичних жанр-слика. Остварује флуидну драматичност (њој доприноси синестетична помешаност чулних сензација). И синтагме су налик на лет стреле: *речице вена; сан, оџрезан; џанка коса брбљања* (другу реч, амбивалентно, читам и као именицу – вишезначну – и као придев). Такве су и песничке слике: *Повила сам мало леђа/ Касније ћу се исправиџи/ Без икаквоџ века, стиолећа/ Гричкајући време – влаџи џраве* (последња синтагма призива Волта Витмена; ево како песникиња „активира” наслов познатог романа Фјодора Достојевског: *Можда је џо казна/ шџо би био злочин); Сџрах зуџи џред џоноћ/ И месец се џихо испумџава; Пеџаџи џадају/ Каменовани леже на дну/ Бунара/ Слаџко сџавају; Киша џада у букеџима; У џлави су се џуљале сузе* (апсурдно измењено); *Баџим храну, жуџиом џсу/ Голубовима. Коџцима. Лавовима/ чеџа џу све нема / Индусџрија* (последњи стих је необична, онеобичена и она, поента); *Кришом чиџам сџару џезију/ Као да сам слеџа...* (још једно успело онеобичавање); *Преживела сам смџионосно/ Рађање и џосџала оно шџо сам/ Хиџела, своја, своја маџка* (платовска слика); *А брод окачен сунчевим/ Слаџом за џусџ надувен облак/ џуља се*. Једна реч може бити у срцу неколиких слика. Ево како се то збива са *ениклоџедијом*: ... *свеџ је авокадо/ у ениклоџедији*, односно: *Некада су џуди били друџачији/ Црнбелосиви, озбиљни мушкарци/ У ениклоџедијама/ Облици су били масивни, чврсти*. Сlike се препуштају лепету. Хвата се њихово ниткање, болни лепрш. На траци виђеног и доживљеног, „извлаче” се (саме то чине) неке речи које трепере, урастају једна у другу, „сударују” се, као у наново оживљеном немом филму. Поред наведених, на експресионистичке поетске слике налик, песникиња се служи и оним које нас асоцирају на Албертијеву варијанту, „искошену”, надреалистичког грађења и комбиновања истих:

Између нас прошао је
 Неуредни човек – без – занимања – и – адресе
 Однекуд, појавила се и
 Баба са шћипајом
 Ученице у малом роју
 жутии нас са ћилибарским очима
 Сјавао је, пробудио се, почео и
 Прошао, скоро насмејан, младићима на
 Прагу бициклистичке радње

Оно што песникиња описује кретање је, фланирање, тумарање. Такав је живот. Но, он се гледа, сагледава из – нутира. Пише се телом. У исти мах, пише се и душом. Песме су (нису једино то): и душа и душевна тетоважа.

Песникиња је једном згодом припоменула како је збирка *Прелазак у једну другу врсту* настала читав низ година пре него што је, недавно, штампана. Она се може, написали смо већ, довести у везу са *Луком и лиром*, али пред нама нису књиге близнакиње. Управо би и требало указати на сличности које постоје између ових збирки, али и скренути пажњу на разлике, ма колико оне биле ситне и флуидне, које су такође присутне. Наведимо „уводну” песму:

Ја сам примитивна и зла, ја сам
 луда, немам појма како се све
 по десило: дишем, шћипам, једам,
 шу и шамо, и све оно, људи
 како сам глуша и сирова, и некако јадна
 и све оно, све оно, људи.
 А душа, сипна, као нека сипава
 женица у шаучама и шлафроку, са масним
 флекама по бедрима, и кривим ножицама
 Мила и нежна, невидљива
 Да, да, да.

Усред песме приметан је рез: као да су пред нама две целине. У претходној збирци нисмо имали оволику отвореност ка говорном језику, сленгу. Јављају се деминутиви (*женица, ножице*; у наредним песмама и: *шћелашце, ветрић*). Песнички субјекат себе сагледава привидно са висине. Не сме се превидети да се песма може ишчитати и у огледалу: понуђено је виђење песничког субјекта туђим очима. Како он види себе (имамо игру погледа, на трагу истраживања Мориса Мерло-Понтија или Жана Старобинског; обичан поглед у комбинаци-

ји са дубинским, њихово преламање) можемо открити само онда ако укрстимо та два гледања. Иронија (у претходној књизи потпуно одсутна) избија у први план и, критички, боји песме.

Песникиња не заборавља узвике (*Ох*), као ни заменице и везнике (сада доминирају *али* и *и*). Појављују се речи „отворене” негацијом: *нишћиа; нигде; ниоћкуда; ничему; нијошћо*. Очувана је игра личним заменицама. Поред Силвије Плат, песници који се највише „цитирају”, углавном прикривено, су Хорхе Луис Борхес и Константин Кавафи.

Песме преплављује надреална асоцијативност. Даница Вукићевић читаоцима нуди описе унутрашњег пејзажа. Притом су избрисане чак и све опне, и најтање, које би могле да раздвајају. Пупи унутрашње које се одмећило. Разиграва се свечулно. Синестетично води коло: *меко – жубор; Вейар чији мирис почива на покрећима крила/ Свих ићица; слајком светлошћу; једући светлост*. Долази до разливања и сликовања: *... унућра сјава/ Можда двојница – можда права* (Ја је, у овим песмама, и Она као Ја; гледање унутрашњим очима); *Меко – жубор, кожа усана, кожа делфина, кожа соли над ћаласима*. Ево надреалних синтагми и слика кудикамо сновиделно оштријих него у претходној збирци: *несхваћиво месо сјабла; и ћихо махаћи прејавицама; суву злајну пролазност; нежан мрак; преврелих сачи; правке имокћу; у посудама за душу; Исцране душе ћућују над ћлом; И луда је душа која сева; Ох зашћо венћилаћор криаћ/ Језицима меље врели ваздух/ И све се прећвара у уши/ Моје ћек науљене очи починју да горје; Земља дише асћмаћично; јуре борна кола сунца; У шћамћарији болесноћ јуна/ (...)/ Сунце ићићи као деће у заћљеној кући; ... у рано јућро зимско/ Сунце кравље гледа белим прејавицама; Сунце, окомићо, сунце маме./ Нишћиа не изгори, расцветавају се слојеви/ Финих ћвари, слајке сржи./ А очи, очи маћерије увек сјаје/ Слейо и горко у гроздовима; Услед ћуробне искључивосћи/ Филозоф се прећворио у ћачку глаци; Изгубила сам и оно/ шћо нисам имала; Као ћочак усред бићка врћеле смо се шума и ја и усћњале/ Према ћућих ћланећа коћну и северу; шоканћно сћора за праве/ Брзине свога ћела; Оно шћо се бојим и да изговорим, ћомерајући/ Срце у свим правцима, ћо је ћо./ усамљеносћ*. Погледамо ли овај колоплет песничких слика уочавамо да оне у поезији Данице Вукићевић наликују на Медузину главу препуну змија и змијаца. Њихову палацовост, змијоликост, растрчаност у различитим правцима уочавамо и када се сучелимо са још неколиким њиховим тематским „варијантама”. Ево оне која се „наслања”, уз фини отклон, на песме Силвије Плат: *И моја мајка у закривљеној ћерсћекћиви/ Плаче, и у ћом сну прецизни/ Прилазим – ћело ћелу, грлим је, гворим./ Мама, мамце/ Цели дан осећала сам бол/ Цели дан ћужно сам цвилела/ Прикривајући ћо*. Ево лирског самопортрета, праћеног метафизичком упитаношћу: *Зар сада и само сада/*

Зар овде и само овде/ А не ћамо или иза или онде/ Или некад, давно и заувек/ Заборавила сам шћа сам била/ И измислила шћа бих могла да будем. И другог, у којем је реч о читању као равноправном живљењу, читању као живљењу: *Књиге које су ми одувек биле/ Више од фамилије/ Дуга ћорава лежања у/ Најлућим ћоложајима, сисајући животи/ Из књига које су ми одувек биле.../ И занимљива оћкорачења/ У вези ћакозване реалности.* Ево „феминистичке” слике: *Пићам се, а друге жене, како је ћима/ Да ли их муче мећафизичка ћићања/ Како се носе са ћим?* Када прибележи (поетичку? ироничну?) опаску: *Све ћесникиње су луде, надода на ћу: Размишљала сам о ћоме/ Суочена са боћаћством и нећрилаћоћености.* У претходној књизи нисмо наишли ни на један поетички исказ. У овој их има прегрпг: *Инсисћирам на/ Необјашњивости* (песма из које су узети стихови има поетички наслов „Ексклузивно није универзално”); *Можда је језик одвојен од/ Свесћи/ И изван ума живи свој мећаболчки/ животи...; Сањала сам све ћо / шућље мисли за ћешке речи/ Изврнућо ћућање...; И не видим изузев сушћине/ Нишћа...; Тачкаћи животи као код Поенћилистиа...* На корицама збирке кратких проза Данице Вукићевић *На ћлажи* налази се, нимало случајно изабран, детаљ преузет са слике „Купалиште” француског сликара поентилисте Жоржа Сера. Песме наше песникиње и јесу особене поентилистичке песме: пуне су иглица и тачкица које се приликом различитих читања различито (само)слажу. Збирка *Прелазак у једну друћу врсћу* има и једну исцела поетичку песму. Она на најбољи могући начин оцртава пгта песникиња жели, и може, својим песмама да оствари. Наводимо је стога целу:

*У ћесмама, обраћам се некоме
Нејасно је – коме
Обраћам се јер је ћаква Поћреба
Позивам себе да изаћем, обасјавам се
И ћризивам
Нејасно је – коћа
И ћоворим, ћоворим ћраве сћвари
Нејасно је – с којим шћљем
Ићак има нечећ радосноћ, у ћој ћужној навизи*

Песме Данице Вукићевић се таласају. Налик су на прамињање сунца кроз завихорене решетке ролетни, на плусак стиховних честица. Оне прате ритам дисања. Али, и ритам мисли која тражи упорно, налази тражено и осветљава се, и осветљава га, из различитих углова / извора, у исти мах. Права песничка *мала сунца*.